

УДК 343.412

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v99.2023.17>*О. В. Степаненко*

ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Сім'я – базис для розвитку суспільства, утвердження певних моральних цінностей, як в окремому мікросередовищі, так і в макросередовищі держави в цілому. Сім'я та держава перебувають у нерозривному двосторонньому взаємозв'язку. Так, будучи частиною суспільства, кожна сім'я відтворює та зображає реакцію на ті чи інші зміни в суспільстві, як негативні, так і позитивні. Тому в момент поширення в суспільстві деструктивних та негативних процесів, вони неминуче впливають і на сім'ю.

Кризові соціально-економічні явища притаманні для українського суспільства, особливо в період дії воєнного стану, призвели до зменшення фінансування соціальної сфери, що, серед іншого, потягло за собою негативну реакцію у вигляді деформації соціалізації нових поколінь. Одним із негативних наслідків впливу кризових соціально-економічних явищ на сім'ю є щорічне зростання проявів домашнього насильства.

Досить часто домашнє насильство вчиняється у присутності дитини, що в свою чергу відповідно до чинної редакції ст. 126-1 КК України ніяким чином не впливає на кваліфікацію. Вчинення домашнього насильства за присутності дітей пагубно надалі впливає на формування їх психіки, світогляду та моральних устоїв, психологічне здоров'я, а інколи й фізичний стан. Наприклад, К.Ф. Рахман слушно зауважує, що «діти, які стали свідками пригнічення своїх матерів з боку батька, в подальшому наслідують таку поведінку, вважаючи її прийнятною, оскільки насильницька поведінка набувається через спостереження та передається між поколіннями» [1].

Національна практика знає не один випадок, коли дитина, яка свого час була свідком домашнього насильства або була його жертвою, в майбутньому сама вчиняла кримінальне правопорушення, пов'язане з насильством.

При цьому, в судовій практиці відсутній уніфікований підхід щодо врахування ознаки в «присутності дитини» при призначенні покарання за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством.

В судових рішеннях зустрічаємо наступні формулювання «вчинив щодо своєї цивільної дружини ОСОБА_5 у присутності дитини ОСОБА_7 домашнє насильство» [2], «насильство неодноразово відбувалося в присутності дітей» [3], «обставиною, що обтяжує покарання обвинуваченого є рецидив кримінальних правопорушень та вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, в присутності дитини» [4], «обставинами, що обтяжують покарання є вчинення злочину особою повторно, вчинення кримінального правопорушення у присутності дитини» [5], «обставин, що обтяжують покарання є вчинення кри-

мінального правопорушення у присутності дитини та вчинення кримінального правопорушення у стані алкогольного сп'яніння» [6], «суспільна небезпечність такого діяння у даній справі є значною з огляду на насильницький характер дій обвинуваченого в присутності малолітніх дітей» [7], «вчинення кримінального правопорушення у присутності дитини» [8], «до обтяжуючих відповідальність підсудного обставини суд відносить вчинення неправомірного діяння щодо малолітньої дитини» [9].

В той же час, в деяких із таких рішень зазначено, що «насильство неодноразово відбувалося в присутності дітей», а далі зазначено, що «обставин, які б обтяжували покарання обвинуваченому судом не встановлено та органом обвинувачення в винуваченому не пред'явлено» [10].

Ще один приклад – «розпочав конфлікти зі своїми батьками ОСОБА_5 та ОСОБА_7 в присутності малолітньої доньки ОСОБА_6 та вчинив психологічне насильство, що проявилось у словесних образах, висловлюванні на їх адресу нецензурних слів, приниження честі та гідності, погроз, що завдало шкоди психічному здоров'ю потерпіль ОСОБА_5», а далі вказано «обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого судом під час судового розгляду не встановлено» [11].

При цьому, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України ознака «у присутності дитини» віднесена до обставин, які повинні бути обов'язково враховані судом при призначенні покарання.

Досить схожа ситуація із врахування такої ознаки як «вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності», яка відповідно до положень ч. 2 ст. 67 КК України теж обов'язково повинна бути врахована при призначенні покарання, хоча на практиці така вимога часто не дотримується.

Можна навести наступний приклад із судової практики, «у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_6 свою вину визнав повністю та показав, що між ним та потерпілою виникали сварки. В даний час сторони помирились, обіцяє в майбутньому не вчиняти домашнє насильство, просить його строго не карати з врахуванням того, що потерпіла вагітна від нього, в судовому засіданні вибачився за вчинене». Далі в рішенні зазначено «обставини, що обтяжують покарання обвинуваченого судом не встановлено» [12]. Ще один приклад, «потерпіла ОСОБА_5 надала до суду заяву про розгляд справи без її участі, так як вона знаходиться на останніх тижнях вагітності, просила суд обрати відносно ОСОБА_4 покарання не пов'язане з позбавленням волі», при цьому в рішенні вказано, що «в силу ст. 67 КК України обставиною, що обтяжує покарання обвинуваченому, є рецидив злочинів», а обставину «вчинення щодо вагітної жінки» не враховано [13].

Ще однією ознакою, яка досить часто зустрічається в аналізованій категорії справ є «вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини». В судовій практиці є багато рішень де вказана ознака врахована, як така, що обтяжує покарання, що цілком відповідає ч. 2 ст. 67 КК України. Так, зазначено «обставиною, яка обтяжує покарання обвинуваченого, відповідно до ст. 67 КК України, судом визнано вчинення правопорушення щодо малолітньої особи» [14],

«обставино, що обтяжує покарання, суд визнає вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини» [15].

Наступною ознакою, яка характерна для потерпілих від домашнього насильства є похилий вік. В судовій практиці знаходимо вироки в яких зазначено визначену ознаку, як таку, яка обтяжує покарання, що також цілком відповідає ч. 2 ст. 67 КК України. Зустрічаємо наступні формулювання «до обтяжуючих покарання обставин суд відносить обвинуваченому ОСОБА_5 вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку» [16], «обставину, що обтяжує покарання вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку» [17], «обставини, що обтяжують покарання обвинуваченого, передбачені ст. 67 КК України, є вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку» [18].

Поряд з цим, є приклади, коли дана ознака судом не врахована. Так, в рішенні зазначено – «ОСОБА_4, перебуваючи за місцем проживання в АДРЕСА_1 у свого батька Згоди ОСОБА_6, який є особою похилого віку, у зв'язку з чим має фізичні обмеження, що утруднюють його пересування, забрав продукти харчування, таким чином позбавивши його їжі, чим вчинив економічне насильство в сім'ї відносно свого батька», а далі вказано «обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого ОСОБА_4, відповідно ст. 67 КК України, судом не встановлено» [19].

Враховуючи зазначене, вважаємо за необхідне підкреслити, що якщо дитина не є потерпілою від домашнього насильства, але домашнє насильство вчиняється в її присутності ця ознака повинна бути обов'язково передбачена в юридичному формулюванні обвинувачення, це саме стосується ознак «вчинення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності», «щодо особи похилого віку» та «вчинення щодо малолітньої дитини» та інших ознак, які передбачені в ч. 2 ст. 67 КК України.

І хоча аналізовані ознаки ніяким чином не впливають на кваліфікацію вчиненого, відповідно до положень ст. 67 КК України, вони повинні бути обов'язково враховані як такі, що обтяжують покарання, а враховуючи альтернативність покарань, які передбачені в санкції ст. 126-1 КК України – це безумовно сприятиме призначенню доцільного та справедливого покарання.

При цьому, ознака яка передбачена в п.6-1 ч. 1 ст. 67 КК України «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», враховуючи положення ч. 4 ст. 67 КК України не може бути врахована судом, як така, що обтяжує покарання у випадку кваліфікації діяння особи за ст. 126-1 КК України. Хоча в судовій практиці є випадки не врахування цієї законодавчої вимоги. Так, зазначено «обираючи покарання обвинуваченому суд враховує те, що він ... вчинив кримінальне правопорушення щодо особи колишнього подружжя та малолітньої особи, і вважає за необхідне призначити йому покарання у виді громадських робіт в межах санкції ст. 126-1 КК України» [20]. Ще один приклад – «до обтяжуючих покарання обставин суд відносить ... вчинення кримінального правопорушення щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах, вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння [16], «обставини, які обтяжують покарання – вчинення

кримінального правопорушення щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах» [21]. На вказану невідповідність судової практики і законодавства вже звертали увагу в наукових дослідженнях у 2021 році [22, с. 124], однак наведені нами приклади судової практики за 2022-2023 рік свідчать, що ситуація залишається без змін.

Підсумовуючи можна зазначити, що ознаки потерпілої особи є ключовими для кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, тому важливо враховувати всі особливості особи потерпілої для вірної кваліфікації дій кривдника та для призначення йому справедливого та доцільного покарання. Враховуючи відсутність уніфікованого підходу в судовій практиці, вважаємо за необхідне підкреслити, що якщо домашнє насильство (ст. 126-1 КК України) вчиняється «щодо малолітньої дитини», «в присутності дитини», «щодо особи похилого віку» або «щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності», або мають місце інші ознаки, які передбачені ч. 2 ст. 67 КК України, вони повинні бути обов'язково враховані як такі, що обтяжують покарання. Якщо має місце вчинення іншого кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством і зазначені ознаки не впливають на кваліфікацію, то вони, так само, мають бути обов'язково враховані при призначенні покарання, як такі, що його обтяжують. При цьому, ознака - «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», враховуючи положення ч. 4 ст. 67 КК України не може бути врахована судом, як така, що обтяжує покарання при кваліфікації дій особи за ст. 126-1 КК України.

Література

1. Rahman K. F. Focus on Domestic Violence in Bangladesh: A Study from Criminological Perspectives. Journal of International Women's Studies. 2019. Vol. 20. 3. P. 98–115.
2. Вирок Драбівського районного суду Черкаської області від 30 травня 2023 року у справі № 692/417/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111179540>
3. Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 29 травня 2023 року у справі № 444/974/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111193859>
4. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 13 лютого 2023 року у справі № 295/4123/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108940566>
5. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 14 червня 2023 року у справі № 740/1583/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111555797>
6. Вирок Дрогобицький міськрайонний суд Львівської області від 08 травня 2023 року у справі № 442/2496/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110682452>
7. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 12 січня 2022 року у справі № 373/2130/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102501043>
8. Вирок Золочівського районного суду Львівської області від 13 березня 2023 року у справі № 445/1197/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109551165>
9. Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 26 червня 2023 року у справі № 352/825/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111770658>
10. Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 29 травня 2023 року у справі № 444/974/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111193859>
11. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 27 липня 2022 року у справі № 521/8675/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105475689>
12. Вирок Свалявського районного суду Закарпатської області 08 червня 2022 року у справі № 306/820/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104742651>

13. Вирок Зачепилівського районного суду Харківської області від 30 червня 2022 року у справі № 952/195/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105096312>

14. Вирок Дарницького районного суду міста Києва від 10 червня 2021 року у справі № 753/8856/2. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97547798>

15. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 13 вересня 2021 року у справі № 175/326/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99532675>

16. Вирок Турійський районний суд Волинської області 22 червня 2023 року у справі № 169/562/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111699318>

17. Вирок Миколаївського районного суду Львівської області від 07 червня 2023 року у справі № 447/1468/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111374848>

18. Вирок Новомиколаївського районного суду Запорізької області 06 червня 2023 року у справі № 322/592/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111332279>

19. Вирок Бахмацького районного суду Чернігівської області від 02 березня 2023 року у справі № 728/385/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109319265>

20. Вирок Перемишлянського районного суду Львівської області 09 серпня 2022 року у справі № 449/1385/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105718361>

21. Вирок Кременецького районного суду Тернопільської області 08 травня 2023 року у справі № 609/96/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110682847>

22. Пинкарчук А.Я. Кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства у: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 240 с.

Анотація

Степаненко О. В. Щодо призначення покарання за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. – Стаття.

Стаття присвячена особливостям призначення покарання за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Зазначено, що ознаки потерпілої особи є ключовими для кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, тому важливо враховувати всі особливості особи потерпілої для вірної кваліфікації дій кривдника та для призначення йому справедливого та доцільного покарання. Вказано, що досить часто домашнє насильство вчиняється у присутності дитини, що в свою чергу відповідно до чинної редакції ст. 126-1 КК України ніяким чином не впливає на кваліфікацію. При цьому, вчинення домашнього насильства за присутності дітей пагубно надалі впливає на формування їх психіки, світогляду та моральних устоїв, психологічне здоров'я, а інколи й фізичний стан. Враховуючи відсутність уніфікованого підходу в судовій практиці, підкреслено, що якщо домашнє насильство (ст. 126-1 КК України) вчиняється «щодо малолітньої дитини», «в присутності дитини», «щодо особи похилого віку» або «щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності», або мають місце інші ознаки, які передбачені ч. 2 ст. 67 КК України, вони повинні бути обов'язково враховані як такі, що обтяжують покарання. Якщо має місце вчинення іншого кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством і зазначені ознаки не впливають на кваліфікацію, то вони, так само, мають бути обов'язково враховані при призначенні покарання, як такі, що його обтяжують. При цьому, ознака - «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», враховуючи положення ч. 4 ст. 67 КК України не може бути врахована судом, як така, що обтяжує покарання при кваліфікації дій особи за ст. 126-1 КК України.

Ключові слова: домашнє насильство, кримінальнє правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, призначення покарання.

Summary

Stepanenko O. M. On sentencing for criminal offenses related to domestic violence. – Article.

The article deals with the peculiarities of sentencing for criminal offenses related to domestic violence. It is noted that the signs (features) of the victim are key for criminal offenses related to domestic violence, therefore, one should carefully consider all the characteristics of the victim's personality for the correct qualification of the offender's actions and the appointment of a fair and appropriate punishment. It is indicated that quite often domestic violence is committed in the presence of a child, which, in turn, in accordance with the current version of Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine (CC of Ukraine) does not affect the qualification in any way. At the same time, the commission of domestic violence in the presence

of children has a detrimental effect on the formation of their psyche, worldview and moral principles, psychological health, and sometimes physical condition. Given the lack of a unified approach in judicial practice, it is emphasized that if domestic violence (Article 126-1 of the CC of Ukraine) is committed “against a minor child”, “in the presence of a child”, “by an elderly person” or “by a woman who is known to the perpetrator was in a state of pregnancy”, or there are other signs provided for in Art. 67 Para. 2 of the CC of Ukraine, they must be taken into account as aggravating the punishment. If there is a commission of another criminal offense related to domestic violence and these signs do not affect the qualification, then they must also be taken into account when sentencing, as aggravating it. At the same time, the sign is “the commission of a criminal offense against spouses or former spouses or another person with whom the perpetrator is (was) in family or close relations”, taking into account the provisions of Art. 67 Para. 4 of the CC of Ukraine cannot be taken into account by the court as aggravating the punishment when qualifying the actions of a person under Art. 126-1 of the CC of Ukraine.

Key words: domestic violence, criminal offence related to domestic violence, sentencing.